

МІНІСТРУ ІМ. І.П.ШАМЯКІНА

Рубанова В.А. (Мазыр, Беларусь)

**ВОБРАЗНЫ КАМΠΑНАЕНТ КАНЦЭПТУ КАХАННЕ
(НА МАТЭРЫЯЛЕ ТВОРАЎ Я. ЯНІШЧЫЦ, Р. БАРАВІКОВАЙ)**

Да праблемы вывучэння паняцця *канцэпт* і яго сутнаснай прыроды звярталіся многія даследчыкі, аднак да сярэдзіны мінулага стагоддзя яно не атрымала належнай распрацоўкі ў лінгвістычнай літаратуры. Толькі ў 80-я гг. XX стагоддзя ў сувязі з перакладамі навуковых работ англамоўных аўтараў на рускую мову зноў узнікае цікавасць да паняцця *канцэпт*. Сведчыцца, што “канцэпт – апэратыўная змястоўная адзінка памяці, ментальнага лексікону, канцэптуальнай сістэмы і мовы мозга, усёй карціны свету, адлюстраванай ў чалавечай псіхіцы” [3, с. 31]. Мовазнаўца В.А. Маслава адзначае: “Канцэпт уключае ў сябе паняцце, але не вычэрпваецца толькі ім, а і ахоплівае ўвесь змест слова. Ён уключае ў сябе значэнні многіх лексічных адзінак. У канцэптах акумуляецца культурны ўзровень кожнай моўнай асобы, а сам канцэпт рэалізуецца не толькі ў слове, але і ў словазлучэнні, выказванні, дыскурсе, тэксце” [3, с. 67].

Зразумела, што для аналізу канцэпту *каханне* трэба ўсвядоміць усе значэнні гэтага слова, пададзеныя ў розных лексікаграфічных крыніцах. Так, у тлумачальным слоўніку беларускай літаратурнай мовы адзначаецца: *каханне* – вялікае сардэчнае пачуццё да пэўнай асобы другога полу [5, с. 286]. У слоўніку сінонімаў і блізказначных слоў падаюцца наступныя сінанімічныя адзінкі да слова *каханне*: *закаханасць, любоў, любасць, мілаванне* [4, с. 217]. У сучаснай беларускай літаратурнай мове значэнні гэтых слоў часта не супадаюць, аднак *каханне* ўспрымаецца людзьмі як пачуццё найвялікшай радасці і задавальнення, пры якім удала складваюцца жыццёвыя абставіны. *Каханнем* варта таксама назваць задаволенасць чалавека сваім уласным жыццём, гармонію яго з прыродай, соцыумам.

Акрэсленая лексічная адзінка па-рознаму трактуецца і з пазіцый грамадскіх навук. Напрыклад, у этыцы сведчыцца, што *каханне* – гэта праяўленне добра ў дачыненні да другой асобы. Філасофская тэорыя пазнання канстатуе, што *каханне* – гэта пачатак працэсу пазнання. У Паскаля *каханне* ('сэрца') пракладвае розуму дарогу да рэчаў і людзей. З пункту гледжання Сартра, *каханне* паводле свайго існавання ёсць план, як заставіць сябе палюбіць [2].

Акрамя разнастайных канататыўных адценняў, паняццёвае ядро канцэпту акружана мноствам метафарычных асацыяцый. Аналіз вобразнага кампанента канцэпту *каханне* можна праводзіць па некалькіх параметрах: па ступені спецыфічнасці / універсальнасці канкрэтных спосабаў метафарызацыі, паводле іх частотнасці, па тыпу "дапаможнага суб'екта" – прамога, невытворнага значэння лексічнай адзінкі, да якой прыпадабняецца лексема *каханне*, паводле ступені выражанасці. Важным з'яўляецца прысутнасць у тэксце прамога параўнання *кахання* з прадметам, з'явай, істотай альбо магчымасць узнавіць названыя параўнанні па ўскосных прыкметах іх спалучальнасці з іншымі лексемамі. Дадзены момант выразна адлюстраваны ў вершаваных радках Я. Янішчыц і Р. Баравіковай – прадстаўніц так званай "беларускай жаночай паэзіі".

Я. Янішчыц прыйшла ў паэзію ў пачатку 70-х гг. мінулага стагоддзя, заявіўшы свету, што ў аснове ўсяго жывога на зямлі – любоў, што без яе не магчыма чалавечая існаванне. Інтымная лірыка паэткі – выдатная з'ява ў беларускай літаратуры. *Каханне* і любоў складаюць галоўны эмацыянальна-сэнсавы цэнтр яе паэтычнага свету.

Біяграфізм інтымнай лірыкі, яе псіхалагічная заглыбленасць, шчырасць, даверлівасць, спавядальнасць інтанацый, эмацыянальная ўсхваляванасць твораў, глыбіня інтуітыўна-пачуццёвага светаадчування і светапазнання – усе гэта пра творчасць Р. Баравіковай. Яе вершы – гэта канкрэтная жыццёвая споведзь, адлюстраванне тых падзей і момантаў, якія прайшлі праз сэрца. Паэтка сцвярджае, што самае цудоўнае пачуццё, якім чалавек выпрабоўваецца на вернасць, сумленнасць, высакароднасць, – *каханне*.

Часцей за ўсё *каханне*, як і ўсе пачуцці ў цэлым, прыпадабняецца да нечага незвычайнага, незямнога, шчырага і ласкавага, вадкасці, якая запоўніла чалавека:

*За адно акрыленае слова [1, с. 84];
Да тых начэй цяпер прыкута
Дасюль нязнаным пачуццём... [1, с. 144];
І, можа, я другім каханым
Сябе на кропельках раздам... [1, с. 86];
Гэтыя зоркія вочы!
Гэтай пяшчоты прыбой! [6, с. 250].*

Частотнай з'яўляецца персаніфікацыя *кахання, любові, пяшчоты* – яны могуць дзесьці жыць, ісці або бегчы, спаць, вітаць чалавека або падманваць яго, кіраваць чалавекам або служыць яму, надзяляць яго падарункамі:

І ціхае скажу табе: “Шчасліва!”
За тое, што цябе не палюблю [1, с. 25];
Я чакала каханага ў госці,
З некаханым у лета ішла [1, с. 39];
Пяе! Душа мая пяе!
Ізноў любові ўзыходзіць зорка... [1, с. 68];
...І, можа быць, да самай смерці –
Не знаць, не помніць, не любіць... [1, с. 129];
Прывязацца душою і целам,
Вочы б сінія прагна любіць... [1, с. 139];
...А ўжо не помню дзён сваіх шчаслівых,
У прадчуванні шчасця зноў жыву... [1, с. 166];
Сама вясна з’яднала нашы душы,
Сама любоў нас вынесла з агню [6, с. 70];
Ці так кахала і ці так любіла,
Калі ўпарта паўтарала “Вы”?! [6, с. 176];
Чакаю – скрозь! Чакаю – назаўжды
Таго, каго пазбыла. І кахаю! [6, с. 230].

Да гэтай групы варта аднесці адзінкі, якія ілюструюць уяўленні паэтак пра тое, што каханне мае ўзрост:

Ну як табе пад інеем, вяргіня,
Ты нібы радасць позняга кахання... [1, с. 163];
Мільёны дзён мяне кахаў,
Мільёны дзён ішоў з нябыту... [1, с. 164];
Прыходзіць позна лепшая любоў,
Як за пакуты горкія адплата [6, с. 174].

Дастаткова частотнымі выступаюць зааморфныя і батанічныя метафары:

...І штось ласкавае трыпутнік
Шаптаў мне голасам тваім... [1, с. 33];
...І спакушае жонак гад
Пакаштаваць таемны яблык [1, с. 45];
“Я люблю-ю!” – панесла ўдалеч рэха,
“Я люблю-ю!” – азваліся лясы [6, с. 34];
...Журавінавым болем прабілася шчасце,
І палае яно паміж позняй расы [6, с. 121];
І блаславіць нашчадак акрылена
Кахання сад і ластаўку вясны [6, с. 251].

Нярэдка каханне прыпадабняецца да святла, агню – яно свеціцца, пераліваецца, падобна гаручаму рэчыву – гарыць, грэе. Адзначаная якасць можа адрознівацца паводле ступені свайго праяўлення. Так, каханне можа саграваць чалавека знутры, асвятляць шлях, але іншы раз гарачыня ад яго можа быць такой моцнай, што “плавіць” чалавека і наваколле:

Кахання растрывожаны агонь... [1, с. 14];
Даруй за недазvolены агонь,
За боль і безнадзейнае: кахаю... [1, с. 80];
...Не трымаю! Няхай адлятае
Неразумнага сэрца агонь [1, с. 78];
...Ёсць ачышчальнае святло... [1, с. 148];
Прыроіцца, як ясны дзень, каханне... [1, с. 167];
Калі агонь невыпадкова

Апаліць вольнае крыло... [6, с. 45];

Як вынікае з паэтычных тэкстаў, каханне можна аддаць, падзяліць, забраць, укарасці, забіць:

...Бо калі адыходзіць любоў... [1, с. 74];

Усе, што было паміж нас... [6, с. 248].

Каханне ўяўляецца паэткам нечым крохкім, лёгкім, што можна разбурыць, парушыць:

*Бо не спазнаць ніколі ім
Кароткага каханья ўпотаі... [1, с. 26];*

...У імя несустрэтых каханых

Я аднойчы забуду цябе... [1, с. 78];

...Што я не помню, як баліць,

Душа з душэўнае разлукі... [1, с. 105];

...Каханы, да канца

Абраны ты другой... [6, с. 101];

Табе, мой боль, табе – і больш нікому!

Я й перад смерцю вымаўлю: люблю [6, с. 185].

Каханне ў паэзіі можа таксама выступаць у выглядзе з'яў прыроды, іх праяў:

У грозных водблісках зарніц

Пара любові й жалю... [6, с. 149];

Адайце неба зорам і каханым... [6, с. 152].

Такім чынам, можна канстатаваць наяўнасць вялікай колькасці разнастайных вобразаў, звязаных з уяўленнямі пра каханне, засведчаных у вершах паэтак. Вобразы каханья могуць мець характар агульнавядомых і зразумелых асацыяцый (прыпадабненне да незвычайнага, незямнога, персаніфікацыя каханья, прыпадабненне да свету і паветра), а таксама індывідуальна-аўтарскіх наватвораў, якія не сустракаюцца ў бытавых зносінах і апісаннях каханья (параўнанне каханья з птушкамі, з'явамі прыроды і інш.).

У вершах і Я. Янішчыц, і Р. Баравіковаў каханне паказана як шчаслівае і жаданае пачуццё, самае светлае і шчырае, якое можа быць як узаемным, так і не. Акрамя таго, паэтка па-рознаму бачаць яго. Так, у Р. Баравіковай каханне становіцца жаданым і самым лепшым з пачуццяў, але калі паміж закаханамі яно знікае, то на гэтым усё і заканчваецца. Не можа быць і надзеі на тое, што нешта зменіцца, вернецца назад.

Для Я. Янішчыц каханне – яснае і чыстае пачуццё, якое можа як прычыняць боль, так і дараваць асалоду. Галоўнае – кахаць самому. Кахаць верна і шчыра, і жадаць таму, каго кахаеш, толькі лепшага. Кахаць з надзеяй на тое, што прыйдзе тая гадзіна, якая стане пачаткам узаемнага і вечнага каханья, якое, як ачышчальны агонь, грэе да апошніх хвілін жыцця душу і сэрца.

Літаратура

1. Баравікова, Р. Пад небам першага спаткання: Лірыка / Р. Баравікова. – Мінск: Маст. літ., 1990. – 174 с.

2. Любовь в философии // [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.wikiznanie.ru/ru-wz/index.php>. – Дата доступа: 02.06.2013.

3. Маслова, В.А. Когнитивная лингвистика / В.А. Маслова. – 2-е изд. – Минск: ТетраСистемс, 2005. – 256 с.

4. Клышка, М.К. Слоўнік сінонімаў і блізказначных слоў / М.К. Клышка. – Мінск: Выш. шк., 1976. – 592 с.

5. Глумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / пад рэд. М.Р. Судніка, М.Н. Крыўко. – Мінск: БелЭн, 1999. – 784 с.

6. Янішчыц, Я. Выбранае / Я. Янішчыц. – Мінск: Выш.шк., 1998. – 271 с.

МГПУ им. И.П.Шамякина